

Femi Sufaj

Marinela Sota

Universiteti i Tiranës

Jeta në kampet e punës së detyruar, nga vështrimi i raporteve zyrtare

ABSTRAKT

Situata politike dhe ekonomike e vendit në të cilën u ngritën kampet e punës së detyruar lidhet me instalimin në vend të regjimit komunist dhe nivelin tepër të ulët të ekonomisë dhe infrastrukturës. Puna e detyruar e të dënuarve, të paraburgosurve, të internuarve, të dëbuarve, të moshuarve, të rriturve, fëmijëve, burrave dhe grave, i ka lënë gjurmët e saj në të gjithë vendin nga veriu në jug, në fusha, rrugë, miniera dhe qytete, duke mbajtur një peshë të rëndësishme në të ardhurat e shtetit të periudhës së regjimit komunist. Bazuar në dokumente zyrtare, raporte, statistika dhe informacione, të Degës së Kampeve dhe Burgjeve, të Prokurorisë së Përgjithshme dhe institucioneve të tjera të lidhura, do të përpiqemi të prezantojmë përmasat e fenomenit, numrin e të dënuarve, të internuarve dhe dëbuarve të aktivizuar në punë të detyruar dhe të përqendruar në kampet e quajtura “vende edukimi nëpërmjet punës”. Do të paraqesim të dhëna mbi të ardhurat e krijuara nga puna e detyruar në vite në kampe të ndryshme të punës, jetën e vështirë, standardet e ulëta të trajtimit dhe si pasojë, rreziku i shëndetit dhe humbjet e jetës së qindra të dënuarve dhe internuarve.

Pjesë e rëndësishme e trajtesës do të jenë shkeljet e të drejtave, veprimtarbitrare dhe torturat e identifikuara nëpërmjet disa raporteve zyrtare të institucioneve shtetërore dhe të kujtimeve nga shumë persona, të cilët kanë qenë subjekte të shkeljeve, dënimeve dhe torturave.

Fjalë kyçe: kampe pune, burgim, internim dhe dëbim, keqtrajtim.

Hyrje

Objektivi i këtij punimi është të prezantojë një panoramë, mbi sistemin e dënimeve penale gjatë periudhës së diktaturës komuniste i cili të kontribuojë për pasurimin e historisë kombëtare gjatë kësaj periudhe. Studimi synon të influencojë për përmirësimin dhe pasurimin e teksteve dhe programeve mësimore të arsimit të të gjitha niveleve si dhe të shërbejë për njohjen e brezit të ri me këtë pjesë të jetës së shoqërisë tonë dhe të orientohet më mirë për t'u bërë mbrojtës të lirive individuale dhe të parimeve të shoqërisë demokratike. Nëpërmjet këtij studimi do të paraqiten të dhëna të shumta mbi përmasat e përndjekjes gjatë regjimit komunist dhe njëherazi analiza të aspekteve të rëndësishme si përbërja sociale e të dënuarve politikë gjatë regjimit komunist, diferencimi dhe veçimi politik i grupeve të caktuara të shoqërisë, pasojat e politizimit dhe ideologjizimit të sistemit të drejtësisë penale. Do të bëhen përpjekje për të pasqyruar në mënyrë sa më reale dhe të qartë mënyrën si ka funksionuar sistemi shtypës në periudhën komuniste dhe cili ka qenë rezultati dhe pasojat negative mbi jetën e qytetarëve.

Burimet kryesore të përdorura janë: Dokumentet zyrtare të Kuvendit Popullor, të Qeverisë dhe Institucioneve kryesore të sistemit të drejtësisë penale. Të tilla janë, Prokuroria e Përgjithshme, Gjykata e Lartë, Ministria e Brendshme. Dokumentet e mësipërme janë ruajtur në Arkivin Qendror Shtetëror në fondet përkatëse. Arkivi i Ministrisë së Punëve të Brendshme, fondi Dega e Kampeve e Burgjeve. Arkivi i Drejtorisë së Përgjithshme të Burgjeve si dhe një numër të konsiderueshëm të botimeve të historiografisë shqiptare.

Fillimet e sistemit të dhunës dhe eliminimeve

Kampet e punës së detyruar dhe burgjet e mbyllura, janë një nga elementët tipik që karakterizon natyrën e shteteve diktatoriale komuniste që u instaluan gjatë shek. XX. Përmasat dhe tejzgjatja e këtij fenomeni, kanë qenë rezultat i luftës së klasave, që përbën rrugën e forcimit të shtetit të diktaturës së proletariatit dhe kishte në objektivin e saj likuidimin e klasave kundërshtarë. Zhvillimi i luftës së klasave përbënte esencën e të gjithë propagandës së partisë në pushtet, të zbërthyer në fjalimet e udhëheqjes komuniste dhe madje të fiksuar edhe në Kushtetutën e vitit 1976 dhe në legjislacionin penal, i cili konsiderohej

një armë e fuqishme e diktaturës së proletariatit në luftën e klasave.¹⁾ Gjatë regjimit komunist, prej fillimit dhe deri në ditët e fundit, të tij, një sistem i mirë organizuar propagande, kishte pushtuar të gjitha fushat e jetës së shoqërisë, letërsinë, artin, sportin, shkollën, universitetin, ushtrinë, ndërmarrjet, dhe në emër të formimit të njeriut të ri, në heronj dhe tradhtarë. Likuidimi i klasave kundërshtarë, të regjimit komunist, nuk parakuptonte vetëm ndryshimin e statusit e të gjendjes sociale, por edhe eliminimin fizikisht të tyre, siç edhe shkruhet qartë në objektivat politike të Partisë Komuniste. Në raportin e Kongresit V të Partisë së Punës së Shqipërisë, u theksua se “lufta e klasave edhe pas likuidimit të klasave shfrytëzuese, mbetet një nga forcat kryesore lëvizëse të shoqërisë”.²⁾

Eliminimet fizike, burgosjet, likuidimi i klasave dhe grupeve kundërshtarë të komunistëve, u paralajmëruan që pa mbaruar Lufta. Regjimi i ri nuk ishte i sigurt duke pasur nëpër këmbë rivalët e tij, prandaj për të garantuar mbajtjen e pushtetit, vendosi që në Kongresin e Përmetit, t’i ndalohej rikthimi ish mbretit Zog dhe të mos njihej asnjë qeveri tjetër e formuar brenda ose jashtë vendit. Në ditët e dhjetorit 1944, gazeta “Bashkimi” paralajmëronte se “pushteti ynë do të pastrojë të gjitha hauret e regjimeve të okupacionit, të Zogut e të Judës”.³⁾ Qysh me datën 28 maj 1944, Këshilli Antifashist Nacional Çlirimtar kishte vendosur krijimin e një komisioni për zbulimin dhe vërtetimin e krimeve të pushtuesve dhe bashkëpunëtorëve të tyre.⁴⁾ Në qarkoren e Komisionit Qendror⁵⁾ për krimet e luftës urdhërohej me urgjencë që në çdo prefekturë e nënprefekturë të krijohen komisionet hetuese për krimet e luftës, shqiptarë ose të huaj.

Në ligjin e datës 15.12.1944 mbi sabotatorët e luftës dhe të pushtetit popullor parashikoheshin dënime deri në 30 vjet burg, dënim të përjetshëm dhe me vdekje. Përveç arrestimeve, burgosjeve dhe vrasjeve, u bë edhe sekuestrimi

1) Kodi Penal i Republikës Popullore Socialiste Shqipërisë, viti 1977.

2) Dokumente kryesore të PPSH, vëll. V, F. 151-152.

3) “Bashkimi”, 31 dhjetor 1944; *Arkivi Qendror i Shtetit/ Arkivi i Partisë* (më tej: AQSH/AP) Fondi 14, viti 1945, dos.7, fl. 82. Cituar prej Demir Dyrmishi në “Spastrimi i administratës shtetërore nga kundërshtarët politikë (1944-1960)”, në *Studime Historike*, nr. 3-4, 2006, F. 105.

4) *Historia e Shqipërisë*, vëll.IV, botimi i Akademisë së Shkencave të Shqipërisë, Tiranë, 1983 F. 22.

5) AQSH, F. 515, V. 1945, D. 5, fl. 1-25, Komisioni Qendror i Hetimeve të Krimeve të Luftës përbëhej nga Manol Konomi, Koçi Xoxe, Bedri Spahiu, Nako Spiro, Pjetër Deda, Ali Shtepani, Faik Shehu dhe Qirjako Harito

JETA NË KAMPET E PUNËS SË DETYRUAR, NGA VËSHTRIMI I RAPORTEVE ZYRTARE

i pasurisë së të gjithë personave që shpallehin kriminel lufte. Numri i personave të kësaj kategorie të dokumentuar arrin deri në 2048 persona, të cilët i përkasin periudhës brenda vitit 1945.⁶⁾ Më 15 dhjetor 1944 u krijua në Tiranë gjykata speciale për gjykimet e personave të konsideruar kriminelë lufte dhe bashkëpunëtorë me fashizmin.⁷⁾ Në raportimin e zyrtarit të shërbimit të jashtëm J.E.Jacobs, dërguar Sekretarit të Shtetit, më 11 qershor 1945, thuhej "... gjyqe të tilla po përdoreshin për të hequr qafe kundërshtarët politikë...".⁸⁾ Në një qarkore të datës 25 qershor 1945, Enver Hoxha Komandant i Përgjithshëm i Ushtrisë Nacionalçlirimtare, u drejtohet të gjitha reparteve ushtarake, ku i njofton për dënimet me vdekje të 14 oficerëve efektiv të Ushtrisë Nacional Çlirimtare dhe 17 me dënime të ndryshme, të cilët kishin qenë anëtarë të Ballit, Legalitetit, milici dhe xhandarmëri dhe sipas qarkores kishin bërë propagandë kundër Ushtrisë Nacionalçlirimtare. Mënyra si e përçon në publik Enver Hoxha, lajmin për ekzekutimin e oficerëve, nxit urrejtje klasore midis grupeve sociale dhe ndjenjë hakmarrjeje. Ai shprehet: "Këta renegatë me vetëdije e shpirt reaksionari të pakorrigjueshëm kanë vazhduar tradhtinë e tyre duke mohuar gjakun e dëshmorëve të rënun për liri dhe sakrificat e panumërta të popullit shqiptar. Porse shpirt gjërësi nuk do të thotë dobësi dhe për këtë gjë shpata e drejtësisë, me vend ra mbi këta tradhëtar duke i dënuar me vdekje".⁹⁾

Si rezultat i politikës së goditjes masive numri i të dënuarve u rrit me shpejtësi dhe përmasa të papara. Kështu më 1 janar 1950, Shqipëria kishte 7168 të dënuar me heqje lirie dhe 2000 të internuar që arrinin gjithsej në 9168,¹⁰⁾ pra 753 të dënuar për 100 mijë banorë (Popullsia e Shqipërisë më 3.9.1950 llogaritej në 1.218 900 banor). Një sasi e tillë të dënuarish nuk mund të sistemohej në burgje të cilat jo vetëm që ishin të shkatërruar, por edhe në gjendjen më të mirë të tyre ishin llogaritur për një kapacitet 3 herë më të vogël. Statistikë mbi kapacitetin e burgjeve më 1 janar 1951¹¹⁾

6) *AQSH*, F. 515, V.1945, D. 4, fl. 1-22.

7) *Historia e Shqipërisë...*, F. 24.

8) Bernd Fischer, *Shqipëria 1943-1945, Një vështrim përmes dokumentave perendimore*, Tiranë: AIIS, 2012, F. 116.

9) *AQSH*, F. 516 Gj. L. Ushtarake, V. 1945, D. 5.

10) Arkivi i Ministrisë së Punëve të Brendshme (më tej: AMPB), Fondi Dega e Kampeve dhe Burgjeve, V.1950, D. 50.

11) *AMPB*, Fondi Dega e Kampeve dhe Burgjeve, V.1951, D. 17.

Nr.	Burgjet	Kapaciteti		Gjendja në fakt	Mbi kapacitet
	Tirana	Politik	298	298	615
		Ordiner	191	873	722
	Elbasani	Politik	163	216	53
		Ordiner	118	324	206
	Korça	Politik	221	353	132
		Ordiner	91	487	396
	Vlora	Politik	211	130	81
		Ordiner	102	544	442
	Shkodra	Politik	256	565	309
		Ordiner	265	565	309
	Durrësi	Politik	149	97	-52
		Ordiner	176	308	132
	Berati	Ordiner	216	487	273
	Gjirokastra		351	735	384
	Burreli	Politik	228	581	353
	Shuma		3005	7168	4163

Gjendja e kampeve të internimit ishte si më poshtë:

JETA NË KAMPET E PUNËS SË DETYRUAR, NGA VËSHTRIMI I RAPORTEVE ZYRTARE

Kampet	Tepelenë	Valias	P. Palermo	Gjerman	Grek	Shuma
Maj 1949	1172	584	198	212	606	2771
Maj 1950	1352	733	91	212	605	2993

Kampet e punës së detyruar.

Ngritja e kampeve të punës së detyruar me të dënuar dhe paraburgosur si dhe ngritja e kampeve të internimit, kishte qëllim të shumëfishtë, përdorimin e punës së detyruar, pa pagesë në degët më të vështira të ekonomisë, eliminimin e klasave kundërshtarë, parandalimin e rrëzimit të pushtetit dhe ndikimin në gjithë popullatën.

Në dhjetor 1944, me urdhër të Qeverisë së Përkohshme Demokratike u hap në Tiranë Burgu nr 5, në të cilin u izoluan personat e etiketuar armiq të popullit. Burgjet dhe kampet, nga dhjetori 1944 deri në maj 1945 siguroheshin nga Divizioni i Mbrojtjes së Popullit dhe pas kësaj kohe, personat që janë proceduar për vepra ordinere janë vënë nën administrimin, drejtimin dhe sigurimin e Policisë Popullore, ndërsa ata të cilët procedoheshin për vepra politike, kanë qenë nën juridiksionin e Divizionit të Mbrojtjes së Popullit, pra të sigurimit dhe të gjykatave ushtarake.

Sistemi i ekzekutimeve të vendimeve penale, gjatë regjimit komunist, është zbatuar, në burgje të mbyllura, në kampe pune, të cilët janë emëruar “reparte” dhe në kampe internimi. Qëllimi i këtij organizimi, ishte ekonomik, për shfrytëzimin e punës së detyruar në ngritjen e veprave ekonomike. Në kodin Penal të vitit 1952 përdoret termi kampe korektonjëse, në Kodin Penal të vitit 1970 përdoret termi “vende riedukimi nëpërmjet punës”. Në Kodin Penal të vitit 1952 parashikohej që heqja e lirisë rregullisht të vuhej në kampet e punës korektonjëse. Gjykata mund të vendosë që gjithë koha, ose një pjesë e heqjes së lirisë të vuhej në burg, kur e gjen se i dënuari është përsëritës i rrezikshëm si

dhe kur ka kryer një krim të rëndë.¹²⁾ Zakonisht gjykatat nuk i vendosnin të dënuarit në burgje të nisur nga fakti se ishin përsëritës. Në burgje vendoseshin detyrimisht të dënuarit për krime kundër shtetit, që ndryshe jo vetëm verbalisht, por edhe në dokumente zyrtare quheshin “armiqtë e popullit”. Dekreti nr 3584, datë 12 Nëntor 1962, mbi “Zbatimin e vendimeve gjyqësore”, parashikon që burgjet konsiderohen një formë më e rëndë ndëshkimi krahasuar me kampet e punës. Të burgosurit e dënuar dërgohen në burgje nëse ata realizojnë “dhunime të rënda apo të përsëritura”¹³⁾ të rregullit të kampit, ose nëse mbajtja e tyre në një kamp pune “përbën rrezik”, apo në rastin kur ata nuk janë në gjendje të punojnë për shkak të gjendjes fizike.

Në fillim në punë u aktivizuan ushtarakët e dënuar me dënime të lehta dhe që nuk paraqisnin rrezik për rendin. Kjo bëhet e qartë me një urdhër të E.Hoxhës me cilësinë e Ministrit të Mbrojtjes dhe Komandantit Suprem të datës 4.5.1946 ku i drejtohet Drejtorisë së Mbrojtjes së Popullit dhe Divizionit të III dhe porositën “Për me aktivizuar të burgosurit ushtarak në punë të ndryshme në dobi të ushtrisë në fillim dhe më vonë sipas rrethanave në dobi të pushtetit popullor”¹⁴⁾ Në vazhdim të planeve për punësimin e të dënuarve, më 6.12.1946, Ministri i Punëve të Brendshme Koçi Xoxe i dërgon një shkresë Ministrisë së Punëve Botore dhe të Bujqësisë e Pyjeve ku midis të tjërave thekson: “Ndër burgje kemi një numër të konsiderueshëm të burgosur të cilët ushqehen dhe e shkojnë bukën kot. Në mënyrë që të aktivizohen në punë dhe veçanërisht të ekzekutohet dënimi i dhënë me punë të detyruar, ky dikaster ka ngritur si problem futjen e të dënuarve në punë...”¹⁵⁾

Internimet dhe dëbimet kishte filluar që në vitin 1945, megjithëse ky lloj dënimi, ligjërisht është parashikuar në vitin 1949. Në një evidencë të vitit 1947 konstatohet që gjatë vitit 1947 nga janari ndodheshin 1272 të internuar dhe ishin të vendosur në Krujë dhe në Berat.

12) Ligji nr 1470 dt.23.Maj 1952 i ndryshuar, Kodi Penal i Republikës Popullore të Shqipërisë

13) *AQSH*, Fondi Prokuroria e Përgjithshme (492),v.1962, D. 31.

14) *AQSH*, Gjykata e Lartë Ushtarake (516), V.1946, D. 8, fl. 1.

15) Po aty (Letër e Ministrit të P. Brendshme, Koci Xoxe, dërguar Ministrisë së Punëve Botore, datë 6.12.1946

JETA NË KAMPET E PUNËS SË DETYRUAR, NGA VËSHTRIMI I RAPORTEVE ZYRTARE

	Janar	Shkurt	Mars	Prill	Maj	Qershor	Korrik	Gusht	Shtator	Tetor	Nentor	Dhjetor
Nr Total	272	158	115	126	110	67	78	84	95	81	86	76
Kampi Berat	55	92	62	70	43	65	75	75	86	71	83	83
Kampi Krujë	16	66	53	56	67	02	03	09	09	10	03	03

Të dhënat i referohen Fondit të Degës së Kampeve dhe Burgjeve në Arkivin e Ministrisë së Brendshme.¹⁶⁾

Dënimet, me internim dhe dëbim, janë parashikuar në dekretligjin nr. 649 datë 10.1.1949, si masë administrative, në kompetenca të Komisionit të Internimeve. Ky ligj është ndryshuar, pjesërisht, pa e cenuar thelbin dhe qëllimin e tij, gjatë viteve, me dekretin nr. 1906, dt. 02.08.1954, nr. 3021, datë 12.01.1960, nr. 4137, datë 9.5.1966 dhe me dekrete të tjera të mëvonshme. Dënimi me internim dhe dëbim, u parashikua edhe në Kodin Penal, si dënim gjyqësor. Në nenin 22 të Kodit Penal të vitit 1952 përcaktohet procedura dhe aplikimi i masës së dëbimit.¹⁷⁾ Në nenin 21 të Kodit Penal përcaktohet masa e internimit: “Internimi është largimi i të dënuarit nga vendbanimi me detyrim që të qëndrojë në një vend të caktuar me ose pa punë korektonjëse. Internimi si dënim kryesor jepet për një kohë nga një gjer në 10 vjet. Internimi pa punë korektonjëse jepet për një kohë nga gjashtë muaj gjer në pesë vjet dhe ekzekutohet pas vuajtjes së dënimit kryesor.¹⁸⁾ Internimi nuk jepet kundër të miturve sipas ligjit, por në të vërtetë janë me mijëra ata që kaluan fëmijërinë në

16) AMPB, Fondi Dega e Kampeve dhe Burgjeve, V.1950, D. 10.

17) Kodi Penal i Republikës Popullore të Shqipërisë, Tiranë 1959.

18) Po aty, Kodi Penal...

kampet e internimit. Edhe në Kodin Penal të vitit 1977 janë ruajtur këto dispozita thuajse të pandryshuara, çka dëshmon se asgjë nuk kishte ndryshuar në politikën penale të shtetit komunist.

Masa e internimit ose dëbimit administrativ vendosej nga një komision i veçantë i cili kishte në përbërje 7 veta të caktuar me dekret të Presidiumit Kuvendit Popullor dhe që kryesohet nga Ministri i Punëve të Brendshme. Në mbledhjen e Komisionit merr pjesë edhe Prokurori i Përgjithshëm ose zëvendësi i tij. Kundër vendimeve të Komisionit mund të bëhet protestë në Këshillin e Ministrave nga Prokurori i Përgjithshëm. Në diskutimin e projektligjit, raportohet të jetë marrë parasysh eksperiencia sovjetike. “Në përpunimin e projekt ligjës,-raportonte M.Shehu,-është shfrytëzuar eksperiencia sovjetike për sa i përket internim dëbimeve si masë administrative dhe dispozitat e neneve 21 dhe 22 të K.Penal shqiptar”.¹⁹⁾ Me ndryshimet e herëpashershme që i është bërë ligjit për internimet dhe dëbimet, vetëm sa është theksuar dhe forcuar kontrolli mbi zbatimin e internimeve dhe janë kufizuar të gjitha mundësitë për t’u mbrojtur, apo për t’u shprehur. Në dekret nr. 3027 datë 12.1.1960 mbi internim-dëbimet parashikohej kjo përbërje e komisionit: Kryetari që është Zëvendëskryetari i Këshillit të Ministrave, Zëvendësi i tij që është Ministri i Punëve të Brendshme, Prokurori i Përgjithshëm dhe Kryetari i Gjykatës së Lartë. Vendimet e Komisionit merren me shumicë votash dhe janë të formës së prerë. Neni 6 i dekretit të vitit 1954 që bën fjalë se mund të protestohet nga Prokurori i Përgjithshëm, abrogohet.²⁰⁾

Në vitin 1969 u diskutua që të hiqet internimi dhe dëbimi si masë administrative dhe të lihej vetëm si dënim penal i dhënë nga gjykata. Kjo u hodh poshtë nga juristët pasi sillte disa vështirësi për gjykatat. Konkretisht shumica e internimeve dhe dëbimeve ishin dhënë si masë administrative nga komisioni dhe në se do të ndryshohej procedura, duhej që të internuarit të liroheshin, gjë që konsiderohej e pamundur për pushtetin e kohës, sepse jo vetëm donte t’i mbante nën kontroll një kategori të caktuar njerëzish, por edhe t’i shfrytëzonte në punë krahu. Problemi i dytë “ishin personat që do të kryenin veprime antiparti por që nuk arrinin në krim kundër shtetit dhe nuk dënoheshin nga kodi penal”.²¹⁾

19) *AQSH*, F. 890/Kuvendi Popullor, V.1953, D. 231.

20) *Po aty*, D. 231.

21) *AQSH*, F. 890/Kuvendi Popullor, V.1970, D. 255.

JETA NË KAMPET E PUNËS SË DETYRUAR, NGA VËSHTRIMI I RAPORTEVE ZYRTARE

Pra, kuptohet që internimi jepej edhe pa prova nga komisioni, kurse gjykata duhet të bazohet në prova dhe fakte, sipas diskutantëve.

Së treti, do të ishte problem me familjet e të arratisurve, kur nuk provohej se ata kane dijeni për anëtarin e familjes së tyre.²²⁾ Pra, nga diskutimet e specialistëve lidhur me organin që ka kompetencë të dhënies së masës së dënimit internim dhe dëbim, del e qartë se kjo masë është ushtruar në mënyrë arbitrare, pa provat e nevojshme dhe në procedurë, nuk ishte parashikuar një proces i rregullt, dëgjimi, informimi, mbrojtje dhe apelimi. Kriteret për internimin dhe dëbimin si masë administrative, parashikoheshin në ligjet e përmendura më lart dhe rregulloren mbi të internuarit dhe të dëbuarit. Internimi dhe dëbimi do të aplikoheshin kundër personave që paraqesin rrezikshmëri të theksuar shoqërore si:

Pjesëtarë të veçantë ose të gjithë familja e një personi që arratiset jashtë shtetit, kur ajo banon në afërsi të zonës kufitare;

Mund të internohen edhe një pjesë ose disa pjesëtarë të familjes së një personi që arratiset jashtë shtetit, të cilët banojnë jo në zona kufitare, kur një masë e tillë i shërben prevenimit të arratisjeve të tjera të mundshme nga ajo zonë;

Elementë antiparti, qëndrimi i të cilëve në vendin ku banojnë bëhet i rrezikshëm;

Persona të veçantë ose familje të personave që banojnë në afërsi të zonave kufitare dhe që paraqesin rrezikshmëri për t'u arratisur;

Elementë me tendencë të mprehtë terrori;

Kundër pjesëtarëve madhorë të familjeve të kriminelëve të luftës që janë arratisur jashtë shtetit, pjesëtarë të personave të tjerë të t'arratisurve jashtë shtetit kur ata kanë prejardhje klasore reaksionare dhe vet paraqesin rrezikshmëri. Për të dy këto kategori, kjo masë të merret kur banojnë në qytetet kryesore.

Në raste të veçanta, masa e internim dëbimit mund të merret edhe kundër personave që kanë kryer vepra të tilla keqbërëse si vjedhje, prostitucion, vagobantazh me përsëritje, por kur këta banojnë në qytetet kryesore.²³⁾

Nga raporti mbi internim-dëbimet gjatë vitit 1967, shikohet të jenë si të

22) Po aty, D. 255.

23) AQSH, F. 890/Kuvendi Popullor, V.1970, D. 255.

dënuar me internim dhe dëbim 1189 persona, nga të cilët 791 të internuar, duke shënuar një rritje 49% të krahasuar me vitin 1966, 1965. Kjo lidhet jo me shtimin e shkeljeve, por me ashpërsimin e kontrollit mbi shoqërinë dhe me acarimin e luftës së klasave, në kuadër të nisjes së të ashtuquajturit revolucion ideologjik dhe forcim të vijës së masave. Të dhënat flasin qartë se nga drejtohej goditja dhe ku përqendrohej kontrolli i plotë i shtetit.

Nga 1189 të internuar dhe dëbuar 496, raportohen të jenë shtresa të pasura, 421 ishin shtresa të mesme, 272 janë shtresa të varfra dhe 555 persona janë nga fshati, 634 nga qyteti. Arsyet e internimit konkludohet të jetë, 432 persona kanë pjesëtarë të familjes të arratisur, 105 kanë tendencë arratisje, 288 kanë rrezikshmëri shoqërore, 19 persona antiparti, 285 sjellje të padenjë në shoqëri, vjedhje, kurvëri etj. Në shkallë vendi rezultoni 270 familje të internuara, nga të cilat 122 nga fshati dhe 148 nga qyteti.²⁴⁾

Trajtimi dhe të drejtat e të internuarve ishin parashikuar në një rregullore të posaçme të vitit 1962, e cila në fakt ishte krejt formale sepse asgjë nuk realizohej nga ato që ishin parashikuar. Masa e dënimit me internim jepej deri në 10 vjet dhe më pas kishte zgjatje afati. Kështu nga viti 1965 deri në gusht 1967 u ishte zgjatur afati 117 personave dhe ishin liruar me plotësim kohe vetëm 73 vetë ose 38% e tyre. Në nenin 5 parashikohej që personat e internuar, me kërkesën e tyre kanë të drejta të marrin dhe mbajnë me vete fëmijët e tyre të mitur. Për këtë organi i punëve të brendshme bën pasaportizimin e të internuarit. Gjithashtu, personi i internuar ka të drejtë të marrë me vete edhe pjesëtarë të tjerë të familjes, gruan, burrin, nënën, ose të tjerë, mbasi të jetë dhënë autorizimi përkatës nga organet e punëve të brendshme. Shkelja e të drejtave dhe arbitrariteti ndaj të internuarve dhe të dëbuarve, dokumentohet edhe në raporte zyrtare të organeve përkatëse. Një raport i vitit 1961, mbi inspektimet dhe kontrollin në kampet e të internuarve Savre, Gradisht të Lushnjës dhe Shtyllas, Ferma “Çlirimi” në Fier si dhe kampin e të huajve Seman Fier dhe Çermë Lushnjë, raportohet: “Në lidhje me administrimin dhe zbatimin e ligjshmërisë, ka të internuar që nuk kanë të qartë sa do të qëndrojnë atje, nuk janë bërë anëtarë kooperative dhe punojnë si argatë, refuzohen për të ndjekur shkollat të mesme dhe të larta”.²⁵⁾ Në lidhje me strehimin e tyre, raportohet se në disa raste gratë

24) AQSH, F. 492/Prokuroria e Përgjithshme, V. 1967, D. 60.

25) AQSH, Fondi Prokuroria e Përgjithshme (492), V.1967, D. 69.

JETA NË KAMPET E PUNËS SË DETYRUAR, NGA VËSHTRIMI I RAPORTEVE ZYRTARE

janë ndarë nga burrat e tyre dhe flenë në kapanone të ndara. Gjendja e pajisjeve është e mjerueshme. Këpucët, ushqimet, rrobat mbahen të varura mbi krevat në mure. Në të njëjtin vend flenë, hanë, gatujnë duke munguar higjiena. Uji i pijshëm mungon, ka ngjyrë të kuqe dhe është i ngrohtë.²⁶⁾

Në një informacion dërguar Kuvendit Popullor mbi disa probleme mbi internim dëbimet rezulton: Deri më 1969 kanë qenë 849 të internuar dhe 295 të dëbuar në rrugë administrative, gjithsej 1144 persona.²⁷⁾ Nga këta 807 ishin për qëndrime armiqësore ndaj pushtetit popullor dhe 337 për vepra ordinere, 118 janë individë të tjerët familjarë. Nuk janë llogaritur ata që qëndrojnë përgjithnjë në vend internimi. Në prill 1965 kanë qenë 794 persona të internuar e dëbuar.

Numri i përgjithshëm i personave që kanë kaluar në internim dëbim gjatë viteve 1949- 1969.²⁸⁾

Motivi	3	4	5	6	7	8	9	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Shuma
Politik	79	46	0	94	13	12	02	16	57	72	2	6	9	8	97	57	27	528
Ordiner		1			3						9	0		99	5	8	8	14
Gjithsej	79	57	0	94	26	12	02	16	57	72	11	06	00	97	82	55	85	141

Motivi	Politik		6	3	3	0	7	5	5	3		7	3						86
Totali		79	73	3	27	56	29	37	41	00	81	28	9	01	97	84	57		997

26) AQSH, Fondi, Prokuroria e Përgjithshme (492), V.1961, D. 20.

27) Po aty, Dosja nr. 20.

28) Po aty, Dosja nr.255.

Në këto shifra përfshihen edhe 379 persona të internuar dhe dëbuar gjatë viteve 1949- 1952 të cilët janë internuar në bazë të dekretit nr. 649, dt 19.01.1949. Në momentin e hartimit të këtij raporti rezultonin të jenë 868 të internuar, nga të cilët 578 për veprimtari armiqësore dhe 250 për veprimtari keqbërëse. Nga 578 për veprimtari armiqësore: 115 u janë arratis pjesëtarët e familjes, 90% janë në zona kufitare, 124 kanë pasur tendenca arratisje, ose kanë nxitur të tjerët për arratisje, 23 dyshohen si agjentë të huaj, 13 elementë antiparti, 303 për qëndrim të keq të familjeve, janë nga familje reaksionare. Përveç krimeve, ose dyshimeve që kishin strukturat e shtetit, për individë të veçantë ose familje që nuk pajtoheshin me sistemin, kishte shumë të internuar ose të dëbuar për arsye të shkeljeve të tjera të karakterit ordiner, si vrasje, papunësi, akte që nuk pajtoheshin me normat dhe rregullat standarde të shoqërisë komuniste. Kjo kategori përbënte rreth 290 persona, të cilët ishin internuar për vjedhje të përsëritura, për të parandaluar vrasjet, sjellje të padenjë në shoqëri, marrëdhënie seksuale jashtë martese etj. Shumica e personave të kësaj kategorie ishin nga qytetet, 279 nga 290 gjithsej. Në zonat qytetare, shoqëria është më e organizuar dhe për rrjedhojë më e kontrolluar.²⁹⁾

Puna e detyruar një burim i rëndësishëm i buxhetit të shtetit komunist

Nga puna e të burgosurve sigurohej një e ardhur e konsiderueshme në buxhetin e shtetit, që më pas përdorej përveç nevojave të Ministrisë së Punëve të Brendshme, kryesisht nga Ministria e Financave për investime në sektorë të tjerë. Po të shikohen disa raporte mbi bilancin ekonomik të të ardhurave të krijuara nga puna e të burgosurve, arrin të kuptosh se ata përballonin punët më të vështira të vendit dhe përbënin një faktor të rëndësishëm për shtimin e të ardhurave.

Në vitin 1948, realizimi i të ardhurave nga puna e të burgosurve raportohet 10.780.420.50 lek, me kursin e kohës. Gjatë vitit 1950, raportohen 16.000.000 lek, ku vetëm në Bishqem llogariten 65.000 ditë pune nga 800 të burgosur dhe 3.282.595.50 lek të ardhura.³⁰⁾ Në kampin Ura e Bonës në Peqin, filluan punimet më 22.01.1950. Janë dërguar në fillim 500 të burgosur, të cilët kanë punuar në

29) AQSH, F. 890/Kuvendi Popullor, V. 1970, D. 255.

30) AMPB, F. Dega e Kampeve dhe Burgjeve, V.1950, D. 9.

JETA NË KAMPET E PUNËS SË DETYRUAR, NGA VËSHTRIMI I RAPORTEVE ZYRTARE

tracenë e hekurudhës Peqin-Elbasan, në gërmime dheu, në transport dhe mbushje traseje. Janë realizuar 70350 ditë pune dhe 4.834.343 lek të ardhura.

Në tharjen e kënetës së Maliqit ishte ngritur një nga kampet më të vështira. Punimet kanë filluar më 1947 dhe kanë përfunduar më 1951. Gjatë vitit 1950 kanë punuar 900 të dënuar, të cilët kanë kryer 110.000 ditë pune dhe siguruar 12.671.741.50 lek të ardhura. Gjatë vitit 1951 në këtë kamp kanë punuar 1085 të dënuar duke kryer 148.026 ditë pune dhe realizuar 22.773.449.65 lek të ardhura.³¹⁾

Për nevoja që kishte Ministria e Brendshme, ishte ngritur një kamp me rreth 150 të burgosur, të cilët ishin organizuar në disa reparte si marangoz, rrobaqepës, mekanikë, përkthyes dhe këpucarë. Të ardhurat e realizuara prej tyre llogariteshin në 1.628.336 lek brenda vitit 1950. Në janar 1950 në Sukth u ngrit kampi me robërit monarko-fashistë grek.³²⁾ Rreth 400 veta merrnin pjesë në punë çdo ditë për shpyllëzime, prashitje pambuku, vreshtari, korrje, mbledhje domatesh etj. Puna ishte dy orë larg vajtje-kthim. Sipas analizave të vitit, llogariten 80.000 ditë punë dhe 1.628.336 lek të ardhura. Gjithsej kampi kishte 616 grekë.

Kampi i Valiasit ishte ngritur që në vitin 1948. Në këtë kamp bënë pjesë të internuarit, robërit e luftës dhe të burgosur. Në janar 1950, në kamp ndodheshin edhe 200 gjermanë. Pjesa më e madhe e të internuarve ishin gra. Në maj të vitit 1950 ky kamp kishte 733 vetë. Në Vlorë ka qenë ngritur një kamp me 50 veta që quhej “Lufta e Vlorës” dhe në Fier një kamp tjetër. Përveç kampeve të punës me të burgosur, në vitin 1950 ishin ngritur edhe disa kampe internimi. Në Tepelenë, 1352 të internuar, në Valias 733 vetë, në Porto Palermo 91, kampi i gjermanëve me 212 dhe kampi i grekëve me 605 veta. Në total llogariten në vitin 1950 të jenë 2993 të internuar, prej të cilëve janë aktivizuar në punë 2500 veta. Në punë janë aktivizuar, përveç të rriturve dhe grave edhe fëmijët. Kampi nr. 2 në Selenicë filloi më 2 maj 1951. Në këtë kamp punuan çdo ditë 788 të burgosur. Kushtet e punës ishin shumë të vështira, mungonte uji i pijshëm dhe shumë të burgosur ishin sëmurë. Gjatë vitit 1951 janë realizuar në këtë kamp 120.259 ditë pune. Kampi i quajtur “Kombinati Stalin” filloi në korrik 1951 dhe çdo ditë janë aktivizuar 299 të burgosur.

31) AMPB, F. Dega e Kampeve dhe Burgjeve, V.1951, D. 17.

32) Po aty, D. 17

Në Urën Vajgurore ishte ngritur kampi për ngritjen e aeroportit dhe kanë punuar 2000 të burgosur.

Gjatë vitit 1954, sipas raportit vjetor të Degës së Kampeve e Burgjeve,³³⁾ janë aktivizuar në punë 4272 të dënuar dhe të arrestuar, por duke i llogaritur forcat për çdo kamp, llogariten rreth 6684 të burgosur. Në kampin nr.1 ishin aktivizuar 1159 vetë, në kampin nr .2, 2769 të dënuar, në kampin nr. 3, 1252 të dënuar dhe në kampin nr.4, 394 të dënuar, në punëtorinë e artizanatit, 679 vetë dhe në kampin e të internuarve, 431 veta, nga të cilët 200 gra dhe fëmijë dhe 215 burra. Gjatë vitit 1956, aktivizimi në punë sipas kampeve ishte: Reparti 301, Bulqizë ka aktivizuar 931 të dënuar, nga 1047 që kishte gjithsej.³⁴⁾ Në Rinas, ku ishte dislokuar, kampi nr. 2, ose Reparti 303, ishin aktivizuar 800 të burgosur. Në Zadrimë Lezhë, ndodhej kampi nr.3, ose Reparti 305 me 1284 të burgosur të angazhuar në bonifikimin dhe sistemimin e lumit Gjadër. Në Tiranë, për ndërtim pallatesh, ishin aktivizuar të dënuarit e kampit nr.4, me një efektiv prej 333 forca pune, nga 400 që kishte kampi.

Në punëtorinë e artizanatit, që ishte një kamp me shërbime të ndryshme, ishin angazhuar 581 të burgosur. Për tharjen e kënetës së Tërbufit ishte dislokuar kampi nr. 5, ose Reparti 309, me një forcë prej 700 të dënuar. Në gjithë vendin punonte një ushtri e tërë të burgosurish që kapte numrin 5000 veta, por në raportimet zyrtare, thuhej se ishin angazhuar 4044 të burgosur.

---

33) AMPB, F. Dega e Kampeve dhe Burgjeve, V.1954, D. 34.

34) AMPB, F. Dega e Kampeve dhe Burgjeve, V.1956, D. 47.

JETA NË KAMPET E PUNËS SË DETYRUAR, NGA VËSHTRIMI I RAPORTEVE ZYRTARE

Reparti (kamp ose burg)	Të dënuar ordiner	Të dënuar politik	Shuma
Reparti 301 Bulqizë	716		716
Reparti 303 Rinas		401	401
Reparti 305 Zadrimë	668	93	761
Reparti 307 Tiranë	455	9	464
Reparti 309 Tërbuf		557	557
Punotëria e Artizanatit	388	139	527
Burgu i Tiranës	302	319	621
Burgu i Shkodrës	189	127	316
Burgu i Vlorës	302	262	564
Burgu i Burrelit	6	240	246
Burgu i Korçës	95	105	200
Shuma	3121	2252	5373

Kjo statistikë i përket vitit 1957³⁵⁾.

35) AMPB, F. Dega e Kampeve dhe Burgjeve, V. 1958, D. 9.

Këtu nuk janë llogaritur personat në pritje të gjykimit, të cilët qëndronin pranë degëvi të punëve të brendshme të rretheve.

Gjatë vitit 1958 dhe 1959, kampet vazhduan të spostohen në zona dhe fronte të rej; pune. Të ardhurat e realizuara gjatë vitit 1959, raportohen 161.438.454 lek.³⁶⁾ Gjatë vitit 1961 4345 të dënuar ishin shpërndarë në 6 kampe pune dhe 4 burgje. Një pjesë e konsiderueshme i të dënuarve gjatë vitit 1961-1962, ishin përqendruar në Tiranë në ndërtime pallatesh, vepr industriale dhe kulturore. Raportet thonë se “Tiranën e kemi rrethuar nga veriu dhe jugu, nga lindja dhe perëndimi me të dënuar,.... të ruhen nga legatat e huaja”.³⁷⁾ Pra, është e kuptueshme se kjo “ushtri skllëvërishe” nuk ishte lavdi për pushtetin komunist, i cili përpiquej ta fshihte në sytë e botës, por që nuk fshihej.

Në vitin 1965, kampet ishin vendosur në Elbasan, për ndërtimin e fabrikës së çimentos Rubik, uzina e shkrirjes së bakrit, Bulqizë, në minierën e kromit, Fushë Krujë, në fabrikën e çimentos. Në bazë të një urdhri të kryeministrit datë 24.11.1966, çdo vit në Tiranë do të ndërtoheshin 150 pallate banimi, gjatë periudhës 1966-1970. Në shkurt të vitit 1966 u krijua; reparti 315, në Belsh të Elbasanit, i cili përbëhej nga mosha të reja 14 deri 24 vjeç. Ky kamp kishte rreth 373 të dënuar dhe një personel prej 14 punonjës, oficerë, policë dhe 40 ushtarë, të cilët bënin shërbimin e detyruar në sigurimin perimetrik të kampit. Në vitin 1966 filloi puna për sistemimin dhe taracimin e bregdetit Jon, ku për një periudhë më shumë se dy dekada punuan mijëra të burgosur, në kushte tepër të vështira, të cilët e transformuan plotësisht peizazhin natyror duke krijuar plantacione të tëra me agrume. Nga viti 1968 deri më 1990, një pjesë i konsiderueshëm të burgosur politikë, u dislokuan në minierën e Spaçit, i quajtur reparti 303. Përveç këtyre kanë ekzistuar edhe disa kampe të tjera si Qafa e Barit, Pukë, Tërnovë, Dibër Batër Martanesh.

Frontet e punës ku u aktivizuan të burgosurit kanë qenë më të vështirët dhe të shtrirë në të gjithë territorin e Republikës. Në një letër të ministrit të Ndërtimit, Josif Pashko drejtuar Kryetarit të Këshillit të Ministrave, Mehmet Shehu më 6.4.1963 i kërkon të aktivizohen të burgosurit në veprat industriale që do të ndërtoheshin me ndihmën e Republikës Popullore të Kinës.

36) AMPB, F. Dega e Kampeve dhe Burgjeve, V. 1959, D. 71.

37) Po aty, D. 71.

JETA NË KAMPET E PUNËS SË DETYRUAR, NGA VËSHTRIMI I RAPORTEVE ZYRTARE

Konkretisht kërkoheshin 2000 të burgosur në vitin 1963 dhe 1000 në vitin 1964 të cilët do të punonin në uzinën e bakrit Rubik, çimentos Fushë Krujë, Elbasan dhe uzinën e sodës, Vlorë.³⁸⁾ Në një raport të Ministrisë së Ndërtimit në vitin 1964, informohemi se, në vitin 1963 në Laç dhe Vlorë kanë punuar 860 të burgosur dhe në vitin 1964 janë aktivizuar 1400 të burgosur në kampet e mësipërme dhe 330 në Fushë Krujë dhe 250 në Rubik.³⁹⁾ Sipas raportimit zyrtar më 1956, nga 5346 të dënuar që ishin vendosur në burgje dhe kampe, 1321 ishin të sëmurë, nga të cilët 890 të sëmurë, rezultojnë për shkak të kushteve të këqija të burgut dhe pjesa tjetër raportoheshin me sëmundje të trashëguara, por që janë keqësuar.

Nga sëmundjet më të përhapura ishin ato TBC, ku raportoheshin 334 të sëmurë.⁴⁰⁾ Uria që sundonte në të gjithë territorin e vendit, por veçanërisht në burgje, konsiderohej si një vuajtje tjetër, përveç privimit të lirisë së të burgosurve. Kjo duket qartë në një raport, ku thuhet se të dënuarve u është dhënë ushqim më shumë se norma e tyre, kështu që ata nuk e kanë ndjerë si duhet dënimin.⁴¹⁾ Pra duket qartë se përmirësimi i kushteve të banimit dhe të trajtimit të të dënuarve, nuk ishte në misionin e shërbimit të burgjeve, pasi keqtrajtimi ishte pjesë e filozofisë së politikës penale të sistemit të diktaturës. Gjatë vitit 1949, janë raportuar 59 të vdekur nga të burgosurit politikë dhe 14 të burgosur ordinerë të cilët ishin në burgje. Në këto të dhëna nuk përfshihen ata që kanë vdekur në kampe pune dhe qendra internimi. Në kampin e internimit Tepelenë, kishin vdekur 3 burra, 12 gra dhe 28 fëmijë. Në vitin 1950 janë raportuar të kenë vdekur 39 të burgosur dhe 53 të internuar.

Gjatë vitit 1951, gjendja ka ardhur në keqësim, ku raportohen 5132 të sëmurë, 178 të vdekur, nga të cilët 129 të burgosur dhe 48 të internuar. Sëmundjet më të përhapura kanë qenë TBC, ku janë identifikuar të vdekur për shkak të kësaj diagnoze 46 persona. Vitet në vazhdim, nuk sollën ndonjë përmirësim në kushtet dhe trajtimin e të burgosurve. Viti 1952 shënon një rritje të madhe të shifrave të fatkeqësive, ku raportohen 207 të vdekur, 101 të burgosur politikë dhe 106 të dënuar ordiner.⁴²⁾

38) AQSH, F. 494/Ministria e Ndërtimit, V.1963, D. 174, fl. 1.

39) AQSH, F. 494/Ministria e Ndërtimit, V.1963, D. 174.

40) AMPB, F. Dega e Kampeve dhe Burgjeve, V.1956, D. 47.

41) Po aty, F. Dega e Kampeve dhe Burgjeve, V. 1948, D. 2.

42) Po aty, F. Dega e Kampeve dhe Burgjeve, V. 1952, D. 25.

Nga analizat e drejtorisë së kampeve dhe të burgjeve, vdekjet e shumta në radhët e të burgosurve dhe të internuarve pranohen zyrtarisht të jenë rritur si rezultat i punës së rëndë në kampe dhe i sëmundjeve të shumta.⁴³⁾

Në disa raste është hedhur dyshim për mënyrën e vdekjes së të dënuarve dhe janë bërë deklaratime për ekzekutime të planifikuara nga ana e komandave, si mënyrë parandalimi të çdo rezistence, apo hakmarrje ndaj të burgosurve të veçantë. Në raportin e vitit 1950 informohemi se një i burgosur është vrarë pa paralajmërim vetëm se ka shkelur vijën e ndaluar.⁴⁴⁾ I dënuari ishte dënuar dy vjet dhe pas dy muajve lirohej. Në raportin e datës 7.6.1952 thuhet se masat ndëshkimore kanë qenë ekstreme. Në kampin nr. 1 dhe 2 të burgosurit janë qëlluar me shkop nga policët, punëtori operativ në kampin e monarko-fashistëve grekë Lushnjë ka plaçkitur dhe torturuar të internuarit. Janë konstatuar edhe mjaft sjellje imoraliteti.⁴⁵⁾

Keqtrajtimet e kishin bazën në filozofinë e urrejtjes që ishte mbjellë nga shteti midis shtresave të ndryshme të vendit, veçanërisht ndaj të burgosurve politikë. Vendosja e etiketimit “armiq të popullit” ishte nxitje direkte për dhunë, për veçim, për poshtërim dhe diskreditim. Në raportin e vitit 1956, thuhet: “Ne kishim qëllim të godisnim disa të meta të zbutjes së luftës së klasave dhe urrejtjen karshi armikut, por në disa reparte janë hedhur në ekstrem dhe kërcet druri”⁴⁶⁾.

Ministria e Punëve të Brendshme me shkresë nr. 1374 datë 1.8.1968,⁴⁷⁾ i ka përcjellë Prokurorisë së Përgjithshme denoncimin e qytetarit S.H ish kryeinfermier në kampin e Bulqizës ku thuhet se gjatë vitit 1957 janë kryer disa krime: kanë vrarë në pritë të burgosurin H.S. Ka vdekur në tortura i burgosuri S.M. Është hedhur në një oxhak galerie i burgosuri M.I. Janë pyetur 12 persona dhe është provuar nga organet e hetuesisë, se është kryer krim kundër të dënuarve me bashkëpunimin e stafit. Ushqimi që u jepej të dënuarve ishte i pamjaftueshëm dhe shumë larg sasisë së kalorive që duhet të marrë organizmi për të jetuar. Në burgje deri në vitin 1950 është përdorur vetëm buka, në pjesën më të madhe e misrit që ishte plot mbeturina.

43) Po aty, D. 25.

44) Po aty, F. Dega e Kampeve dhe Burgjeve, V. 1950, D. 10.

45) AMPB, F. Dega e Kampeve dhe Burgjeve, V. 1952, D. 25.

46) AMPB, F. Dega e Kampeve dhe Burgjeve, V. 1965, D. 47.

47) AQSH, F. 492/Prokuroria e Përgjithshme, V. 1969, D. 66.

JETA NË KAMPET E PUNËS SË DETYRUAR, NGA VËSHTRIMI I RAPORTEVE ZYRTARE

Në mars 1950 qeveria vendosi që krahas bukës të gatuhej edhe supa, duke e interpretuar si zemërgjerësi të qeverisë. “Ky vendim ka pasur rëndësi politike, - thuhej në një raport, - sepse komentohet se pushteti popullor megjithëse ata kanë kryer krime e faje kundër shtetit e shoqërisë, mendon për shëndetin e tyre... Të sqarohen të burgosurit për rëndësinë politike të problemit, se pushteti popullor mendon për ata, megjithë veprimtarinë e tyre armiqësore”.⁴⁸⁾

Në një raport të vitit 1970 jepet një panoramë e plotë e situatës në burgje dhe kampe. Në atë periudhë në burgjet dhe kampet e Shqipërisë ndodheshin 4145 të dënuar, nga këto 1420 për krime kundër shtetit dhe 2724 ordinerë. Kampet dhe burgjet ishin dislokuar në 9 rrethe. Burgjet ndodheshin në Tiranë dhe Burrel, ndërsa kampet në Bulqizë, Spaç, Elbasan, Kuçovë, Vlorë, Borsh, pra 2 burgje dhe 7 kampe. Në Spaç dhe Bulqizë punohej në minierë ndërsa në kampet e tjera në bujqësi. Në raport theksohet se ka pasur shkelje të ligjshmërisë në lidhje me të dënuarit si rrahje, fyerje e raste të tjera ndëshkimore të cilat kanë shkaktuar ankesa nga të burgosurit deri në organet më të larta të Partisë dhe shtetit.

Gjendje e mjerueshme raportohet edhe në kampin e grave në Kuçovë. Në bazë të një raporti të Prokurorisë së Përgjithshme datë 24.04.1974, Kampi i grave Kuçovë kishte 322 të dënuara, shumica e tyre flenë për tokë ku dhomat janë të mbipopulluara dyfishin e kapacitetit. Në një dhomë me kapacitet 48 të dënuara banojnë 70 gra e vajza, të ngjeshura sa nuk hapet porta.

Të dënuara të tjera flenë në lavanteri, në korridor dhe në ambientet e punës.⁴⁹⁾ Për krime politike vuanin dënimin në këtë kamp 35 gra, nga të cilat një pjesë ishin me kombësi të huaj, si ruse, çeke, jugosllave, të martuara me shtetas shqiptarë dhe shumica e tyre ishin të dënuara në vitet 1975-1978,⁵⁰⁾ periudhë që lidhet me një shkallëzim të luftës së klasave.

Në burgun 313, në Tiranë, ku shërbente si qendër paraburgimi dhe një seksion si pikë grumbullimi për shpërndarjen e të dënuarve nëpër kampe pune, raportohet nga prokuroria e Tiranës një gjendje e mjeruar, sidomos për të miturit në pritje të gjyqimit, të cilët mbaheshin në ambiente të përbashkëta me të

48) AMPB, F. Dega e Kampeve dhe Burgjeve, V.1950, D. 10.

49) AQSH, F. 492/Prokuroria e Përgjithshme, V.1974, D. 96, fl. 13.

50) Arkivi i Drejtorisë së Përgjithshme të Burgjeve, shkresë nr 122, datë 14.5.1985, Reparti 318 Lushnjë.

rriturit.⁵¹⁾

Gjatë vitit 1991 u mbyllën kampet famëkeqe Spaç, Qafë Bari, Bulqizë, Burgu i Burrelit dhe për një kohë shumë të shkurtër u mbyllën të gjitha kampet e punës duke u trashëguar vetëm dy burgje, i Burrelit dhe burgu i Tiranës në gjendje të mjeruar dhe me histori të dhimbshme.

Përfundime

Shqipëria gjatë 45 viteve pas çlirimit nga nazistët, përjetoj një prej diktaturave komuniste më të egra në Europë. Gjatë kësaj periudhe u ekzekutuan për motive politike 5037 burra dhe 450 gra. Janë dënuar me burg, ose dërguar në kampet e punës së detyruar 19.250 persona dhe kaluan në kampet e internimit 48217 burra dhe 10792 gra.

Komunistët erdhën në pushtet nëpërmjet luftës kundër okupatorit dhe kundërshtarëve politikë dhe e mbajtën pushtetin me anë të dhunës si tipari kryesor i luftës së klasave, që shigjetoj jo vetëm klasat e përmbysura dhe opozitare, por edhe klane, individë dhe grupe të shumta brenda gjirit të partisë.

Funksioni kryesor i shtetit totalitar ishte dhuna dhe shtypja, që përcaktonte politikën kriminale dhe luftën juridike penale si formë të luftës klasore. Si model i politikës kriminale, legjislacionit penal dhe zbatimit të vendimeve penale, ishte marrë eksperiencia e vendeve të Bllokut Komunist të Europës Lindore dhe kryesisht eksperiencia sovjetike.

Burgjet e regjimit komunist u bënë simboli më i qartë i dhunës, shkeljeve të të drejtave të qytetarëve dhe shtypjes. Nën shembullin e gulagut të Bashkimit Sovjetik u ngritën kampet e punës së detyruar ku u grumbulluan mijëra të burgosur ordinerë dhe politikë, të cilët kanë punuar në kushte çnjerëzore të zhveshur dhe pa ushqyer, nën kërcënimin e armëve. Të burgosurit dhe të paraburgosurit e regjimit komunist, si dhe familjarët e tyre, janë një pjesë e konsiderueshme e shoqërisë shqiptare, të cilët përballuan peshën kryesore të dhunës, shtypjes dhe shfrytëzimit barbar për ndërtimin e vendit pa asnjë shpërblim.

---

51) *AQSH*, F. 492/Prokuroria e Përgjithshme, V. 1974, D. 96, fl. 3.

Burime dokumentare dhe bibliografia

Burime dokumentare Dokumente arkivore të pabotuara

- Arkivi i Ministrisë së Punëve të Brendshme, Fondi Dega e Kampeve dhe Burgjeve, dosjet 1-150, viti 1946-1974.
- Arkivi i Drejtorisë së Përgjithshme të Burgjeve, viti 1981-1991
- Arkivi Qendror i Shtetit, Fondi Arqipeshkvia Durrës (131), vitet 1945-1966
- Arkivi Qendror i Shtetit, Fondi Këshilli Antifashist Nacional Çlirimtar (489), viti 1945
- Arkivi Qendror i Shtetit, Fondi Këshilli Ministrave (490), vitet 1945-1981
- Arkivi Qendror i Shtetit, Fondi Ministria e Drejtësisë (515), vitet 1945-1966
- Arkivi Qendror i Shtetit, Fondi Komiteti Mysliman (482), vitet 1946-1966
- Arkivi Qendror i Shtetit, Fondi Presidiumi I Kuvendit Popullor (489), vitet 1946-1991
- Arkivi Qendror i Shtetit, Fondi Ministria e Ekonomisë (494), viti 1946
- Arkivi Qendror i Shtetit, Fondi Ministria e Punëve Botore (499) viti 1946
- Arkivi Qendror i Shtetit, Fondi Gjykata e Lartë Ushtarake (516), vitet 1945-1960
- Arkivi Qendror i Shtetit, Fondi Ministria e Financave (505), vitet 1949-1968
- Arkivi Qendror i Shtetit, Fondi Prokuroria e Përgjithshme (492), vitet 1945-1991
- Arkivi Qendror i Shtetit, Fondi Ministria e Ndërtimit (499), viti 1952
- Arkivi Qendror i Shtetit, Fondi Komiteti Bektashi (483), viti 1954
- Arkivi Qendror i Shtetit, Fondi Arqipeshkevia Shkodër (132), viti 1955
- Arkivi Qendror i Shtetit, Fondi Abacia e Mirditës(616), viti 1955
- Arkivi Qendror i Shtetit, Fondi Gjykata e Lartë(493), vitet 1945-1991

Literatura historiografike

- *Historia e popullit shqiptar*, vëll.III, Botim i Akademisë së Shkencave të Shqipërisë, viti 1999
- *Historia e popullit shqiptar*, vëll.IV, Botim i Akademisë së Shkencave, viti 1999 *Historia e Shqipërisë*, vëll.IV, Botim i Akademisë së Shkencave, viti 1983 Bernd Fischer, *Shqipëria 1943-1945, Një vështrim përmes dokumenteve perëndimore*, Tiranë, AIIS 2012
- Pol Xhanson. *Kohët Moderne*. Bota nga vitet 1920-1990, Vëllim I. Përkthyer nga Vjollca Shtylla. Copyright 1983
- Sufaj, F. *Histori e Burgjeve të Shqipërisë*, Albin, Tiranë, 2000
- Sufaj, F. *Sistemi i ndëshkimeve në Shqipëri gjatë regjimit komunist*, Dita 200), Tiranë 2014
- Krasniqi, A. *Sistemet politike në Shqipëri 1912-2008*. UFO Press, Tiranë 2009 Bernd J.Fischer, *Shqipëria gjatë Luftës, 1939-1945*. Përkth. K.Hajdëri, Tiranë: Çabej MÇM, 2000
- Dyrmishi, D.- *Luftapolitike në udhëheqjen e PKSh (PPSh) 1944-1960*, Tiranë 2011 Pipa, A. *Stalinizmi shqiptar*, Tiranë, Pegi, 2007
- Bare, Th.- *Provokacione dhe komplete kundër Republikës Popullore të Shqipërisë në vitet 1945-1956*, Tiranë, 1966
- Reginald Hibbert, *Fitorja e hidhur. Lufta Nacional Çlirimtare e Shqipërisë*, Përkth. Xhevat Lloshi, Tiranë 1993
- Hannah ARENDT, *Origjina e Totalitarizmit*. Përkthyer prej origjinali nga Myftar Gjana, Prishtinë 2002
- Misja, V. ; Veisiu, Y. ; Bërxolli, A. - *Popullsia e Shqipërisë*, Tiranë 1987 Nina D. Smirnova, *Historia e Shqipërisë përgjatë shekullit XX*, Ideart, Tiranë

Botime dhe artikuj në revista dhe gazeta

- Gashi, Rexhep. *Ekzekutimi i dënimit me burgim në Shqipëri*, Prishtinë 2001.
- At Zef Pllumbi, *-Rrno vetëm me tregue*, Tiranë, Shtëpia bot. “55”, 2006
- Repishti, S.- *Nën hijen e Razafës*, narrativë e jetueme. Tiranë, “Onufri” 2004

JETA NË KAMPET E PUNËS SË DETYRUAR, NGA VËSHTRIMI I RAPORTEVE ZYRTARE

- Musta, A. Burgjet e Diktaturës Komuniste në Republikën e Shqipërisë, Tiranë, 2005
- Musta, A.- Gjëmat e komunizmit në Shqipëri, Tiranë 2001
- Imzot Zef Simoni, Persekutimi i kishës katolike në Shqipëri nga 1944-1990
- Aliko, T.- Antologjia e krimit komunist, Tiranë, 2006
- Dosti, H.- Një jetë për çështjen Kombëtare, Tiranë 2008
- Koncilija, Ziga. *Karakteristikat kryesore të sistemit juridik si mjet represioni në vitet 1945-1951 në Slloveni*. Kumtesë mbajtur në Faenza, Itali në Konferencën ndërkombëtare mbi stalinizmin dhe viktimat e tij, më 27-29 shtator 2010.
- Gullotta, Andrea. *Kultura si rezistence: Rasti i kampit të të burgosurve Solovki*. Kumtesë mbajtur në Faenza, Itali në Konferencën ndërkombëtare mbi stalinizmin dhe viktimat e tij, më 27-29 shtator 2010
- Grbic, Srdjan. *Nga denoncimi i Stalinit, në praktikimin e Stalinizmit*. Kumtesë mbajtur në Faenza, Itali në Konferencën ndërkombëtare mbi stalinizmin dhe viktimat e tij, më 27-29 shtator 2010
- Premtja, *Sadik-Stalinizmi dhe komunizmi në Shqipëri*. Botuar së pari në revistën “Internacionalja e 4-t”, janar 1949 dhe ribotuar në revistën “Revolutionary History”, 1990
- Blendi Fevziu, artikull, Strategjia e terrorit gjatë “mbretërimit” të Enver Hoxhës, botuar në Koha Jonë, shtator 2011
- Dyrmishi, Demir -*Zgjedhjet e 2 dhjetorit*, artikull i botuar në “Tirana Observer” 2 dhjetor 2005
- Gazeta Zyrtare, nr.12, datë 22 maj 1945
- Dyrmishi, Demir -*Goditjet e organeve të drejtësisë dhe dënimi i Tuk Jakovës dhe Bedri Spahiut (1949-1952)*, Studime Historike, nr.1-2, viti 2007, botim i Institutit të Historisë.
- “*Në mbremjen e 17 nëntorit*”, botuar në gazetën Shekulli, 16 prill 2011

Dispozita ligjore

- Kushtetuta e Republikës Popullore të Shqipërisë, 1946
- Kushtetuta e Republikës Popullore Socialiste të Shqipërisë, 1976
- Kodi Penal i Republikës Popullore të Shqipërisë, 1952
- Kodi i Procedurës Penale i Republikës Popullore të Shqipërisë, 1953
- Kodi Penal i Republikës Popullore Socialiste të Shqipërisë, 1977
- Ligj nr. 59 datë 17.5.1945 mbi organizimin e përkohshëm gjyqësor
- Ligj nr. 275 datë 13.8.1946 mbi organizimin e përkohshëm gjyqësor
- Ligj nr. 1284 datë 9.6.1951 mbi organizimin e përkohshëm gjyqësor
- Udhëzim nr. 32, datë 11.1.1952 i Ministrisë së Brendshme për administrimin e burgjeve
- Rregullore mbi Sigurimin dhe Riedukimin e të Dënuarve në Repartet e Riedukimit e Burgjet, 1986